

Mevlânâ'da Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'nin İzleri

The Traces of Abū al-Tayyib al-Mutanabbī on Mawlānā

Öz

Ünlü Türk mutasavvıf şairi Mevlânâ Celâleddîn Rûmî Fars diline olduğu gibi Arap diline de son derece hâkim olan, sadece yaşadığı dönemde değil, asırları kapsayan bir süreçte de geniş kitleler üzerinde etkileri silinmeyecek izler bırakmış ender şahsiyetlerden biridir. Mevlânâ'nın fikrî ve edebî dünyasında, Şems-i Tebrîzî'nin Mevlânâ'nın okumaktan vazgeçmesini istediği divanın yazarı olan klasik Arap şiirinin önde gelen simalarından Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî (ö. 965), hem şiirleriyle hem de düşünceleriyle etkili olmuştur. Mevlânâ'nın Arap şiirini bütünüyle okuduğu, çöl, vaha, köy tasvirlerindeki ustalığından ve bazı şairlerden yaptığı iktibaslardan anlaşılmaktadır. Öyle ki Mütenebbî'nin etkisi Divân-ı Kebîr'de ve Mesnevî'de de açıkça görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, Mevlânâ'nın edebî hayatının tarihsel süreci göz önünde bulundurularak ünlü Arap şairi Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'nin Mevlânâ üzerindeki izleri ve etkileri, Mevlânâ'nın düşünce dünyasında, özellikle edebî ve felsefi bağlamda incelemektir. Bu çalışma, karşılaştırmalı edebî yöntem, metinler arası analiz, felsefi karşılaştırma ve tarihsel-kültürel bağlam analizi gibi çeşitli araştırma yöntemlerini kullanmaktadır. Şairlerin dilsel ve tematik açıdan karşılaştırılması, metinler arası ilişkilerin ortaya konması ve tarihsel bağlamda her iki şairin eserlerinin toplum üzerindeki etkilerinin tartışılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, dilsel analizle, her iki şairin üslup ve anlatım biçimleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar da detaylı şekilde ele alınmaktadır. Çalışma, Mevlânâ ve Mütenebbî arasında belirgin bir edebî etkinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar bu iki şairin dünya görüşleri ve şiirsel bakış açıları farklı olsa da Mütenebbî'nin bireysel özgürlük ve kahramanlık temalarının, Mevlânâ'nın tasavvufî anlayışında varlık, insanlık ve Tanrı ile ilgili derin düşüncelerle birleşerek yeni anlamlar ürettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap şiiri, Mevlânâ, Divân-ı Kebîr, Mesnevî, Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî

Abstract

The famous Turkish Sufi poet Mawlānā Jalāl al-Dīn Rūmī is one of those rare figures who had a profound mastery of both Persian and Arabic language, leaving an indelible impact on large audiences not only during his life time but also throughout centuries. In Mawlānā's intellectual and literary world, Abū al-Tayyib al-Mutanabbī (d. 965), a prominent figure of classical Arabic poetry the author of the divan that Shams-i Tabrizi asked Mawlānā to stop reading, was a significant influence through both his poetry and his philosophical ideas. It is understood that Mawlānā read Arabic poetry extensively, as demonstrated by his mastery in depicting deserts, oases, and villages, as well as the quotations he made from certain poets. Indeed, the influence of Mutanabbī is clearly seen in both Diwān-i Kabīr and Masnavī. The aim of this study is to examine the traces and influences of the famous Arab poet Abū al-Tayyib al-Mutanabbī on Rūmī, especially in the literary and philosophical context, by considering the historical process of Rūmī 's literary life. This study uses various research methods such as comparative literary method, intertextual analysis, philosophical comparison and historical-cultural context analysis. It aims to compare the poets in terms of language and theme, to reveal the intertextual relations and to discuss the effects of the works of both poets on society in the historical context. In addition, the similarities and differences between the styles and narrative forms of both poets are also discussed in detail with linguistic analysis. The study reveals a significant literary interaction between Mawlānā and Mutanabbī. Although the worldviews and poetic perspectives of these two poets are different, it has been determined that Mutanabbī's themes of individual freedom and heroism, combined with Mawlānā's deep thoughts on existence, humanity and God in his Sufi understanding, produce new meanings.

Keywords: Arabic poetry, Mawlānā, Diwān-i Kabīr, Masnavī, Abū al-Tayyib al-Mutanabbī

İlknur EMEKLİ¹

¹Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

¹Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Arabic Language and Literature, Erzurum, Türkiye
ilknur.emekli@atauni.edu.tr

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Gülyaşar SAĞDIÇ²

²Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Adıyaman, Türkiye

²Adıyaman University, Faculty of Education, Department of Foreign Languages, Division of Arabic Language Education, Adıyaman, Türkiye
gdemirci@adiyaman.edu.tr

Geliş Tarihi/Received 01.07.2025
Kabul Tarihi/Accepted 08.08.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 12.09.2025

Cite this article as: Emekli, İ. & Sağdıç, G. (2025). The traces of Abū al-Tayyib al-Mutanabbī on Mawlānā. *Current Perspectives in Social Sciences*, 29(3), 567-576.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Mevlânâ, dünya çapında ün kazanmış, dinî-tasavvufî düşünce havzasının yanı sıra kültürel ve edebî alanda da kitleleri etkileyip yönlendirmiş, Fars edebiyatının ve İslam tasavvufunun önemli simalarından biridir. Bu büyük mürid, mütefekkir ve mutasavvıf, yaşadığı çağı aşarak günümüze kadar gerek duygu ve fikirleri gerekse temellerini attığı Mevlevîlik yoluyla İslâm dünyasını derinden etkilemiştir. Zaman içerisinde geçirdiği pek çok değişime rağmen, ortaya çıkışından itibaren tasavvuf geleneğine ve bu geleneği yaşatan kişilere var olan ilgi malumdur. Günümüzde bu ilgiye en çok mazhar olmuş kişilerden biri de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'dir (Şafak, 2004, s. 55). Yaşadığı dönem de dâhil olmak üzere toplum içerisinde son derece geniş bir sahada etkili olan Mevlânâ'ya yönelik ilgi 2000'li yıllardan itibaren hızla artmıştır. Özellikle UNESCO'nun 2007 yılını "Mevlânâ Yılı" ilan etmesinden sonra edebiyat alanında bu konuda sayısız eser kaleme alınmıştır (Akbaş, 2016, s. 68).

Mevlânâ'nın edebî hayatı, çocuk yaşta babasından aldığı eğitimle başlar ve gençlik döneminde ilim öğrenmek amacıyla gerçekleştirdiği uzun yolculuklarla devam eder. Özellikle Şam'da aldığı medrese eğitimi ve dönemin önemli edebî, dinî ve felsefî şahsiyetleriyle tanışması, onun düşünsel ve sanatsal gelişiminde büyük rol oynar. Ayrıca kendisinden önceki edebiyatçıların eserlerini derinlemesine incelemesi, onun edebiyat dünyasındaki konumunu belirleyen unsurlardan biridir. Bu bağlamda, Arap dili ve edebiyatından etkilenmesi de kaçınılmazdır.

Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî, Arap şiirinin 10. yüzyıldaki en etkili simalarından biridir. Sanatsal değeri yüksek şiirler yazmış ve hem kendi döneminde hem de sonrasında birçok şairi etkilemiştir. Hayatı boyunca pek çok hükümdarın sarayında yer almış, onlara methiyeler sunmuş ve karşılığında çeşitli ihsanlar almıştır. Mütenebbî, sadece usta bir şair olarak değil aynı zamanda derin arzuları ve ihtiraslarıyla da tanınan bir simadır. Saray saray, ülke ülke gezmiş ve çalkantılı bir yaşam sürmüştür. Hayatının bazı dönemlerinde en güçlü hükümdarların meclislerinde bulunarak onlar için methiyeler söylerken diğer zamanlarda hapiste bir mahkûm veya çöllerde bir kaçak olarak yaşamıştır (Daş, 2022, s. 46).

Mevlânâ'nın yaşadığı dönemde Arapça, Farsça ve Türkçe, günümüzdekinden farklı kullanım alanlarına sahipti. Arapça, dinî; Farsça, edebî; Türkçe ise konuşma dili olarak kullanılıyordu. Mevlânâ'nın Farsça eserlerinde birçok Arapça ifade bulunur ve bu ifadeler genellikle ayet ve hadislerden oluşur. Dinî metinler orijinal Arapça şekliyle pek çok eserde yer alır ve Mevlânâ'nın da eserlerinde dinî konuları işlerken Arapça metinlere başvurması doğaldır. Farsçayı ruhuna daha uygun gören Mevlânâ, Arapçanın ilmî üstünlüğünü kabul etmiş, ayrıca Arap edebiyatının deyim ve atasözlerine de ilgi göstermiştir. Bu kaynaklardan bazılarını eserlerinde kullanmıştır (Ürün, 2021, s. 25).

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Hayatı

Mesnevî'sinin girişinde kendini Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî (Mevlânâ, 2014, s. 40) olarak tanıtan Mevlânâ, 30 Eylül 1207'de (6 Rebiu'l-evvel, 604) bugün Afganistan'da bulunan, Belh şehrinde doğmuştur (Sipehsâlâr, 2011, s. 41). Celâleddîn onun lakabıdır. Efendimiz anlamındaki Mevlânâ lakabının ise onu yüceltmek amacıyla Selçuklular döneminde kendisine verildiği bilinmektedir. Ayrıca doğduğu yere nispetle söylenen "Belhî" ve yaşadığı topraklar olan Anadolu'ya nispetle söylenen "Rûmî" lakaplarıyla da anılmıştır (Öngören, 2004, s. 441). Mevlânâ'nın babası Belh şehrinin ileri gelenlerinden olup, sağlığında "Sultânü'l-Ulemâ" (Âlimlerin Sultânı) unvanını almış olan Hüseyin Hatibî oğlu Muhammed Bahâeddin Veled (ö. 628/1231)'dir (Mevlânâ, 2017, s. 6). Asil bir aileye mensup olan Mevlânâ'nın annesi Belh Emiri Rûkneddin'in kızı Mümine Hatun'dur. Mevlânâ'nın soyunun anne tarafından Hz. Ali'ye, baba tarafından da Hz. Ebû Bekir'e ulaştığı söylenilmektedir (Ülken, 2000, s. 142).

Bahâeddin Veled, Belh şehrinde bazı siyasi olaylar ve yaklaşmakta olan Moğol istilası nedeniyle ayrıldığı Mevlânâ'nın 5-6 yaşlarında olduğu söylenmektedir (Eflaki, 1989, s. 95). Mevlânâ ve ailesi Belh'ten ayrıldıklarında ilk olarak Nişabur'a, ardından Bağdat'a ve oradan da Kâbe'ye uğramışlardır. Kâbe'de hac vazifelerini yerine getirdikten sonra sırasıyla Şam, Malatya, Erzincan ve son durak olarak da Karaman'a varmışlardır (Karakoç, 2012, s. 14). Bahâeddin Veled, 1226-1255 yılları arasında Larende'ye yerleşmiştir ve bu yolculuk Mevlânâ'nın fikirlerine büyük katkı sağlamıştır. Larende'ye vardıklarında, şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanmışlardır ve Bahâeddin Veled medreseye yerleşmiştir (Aşkar, 2006, s. 115). Bahâeddin Veled, 1225 yıllarında on yedi yaşında olan Mevlânâ'yı Gevher Hatun ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Alâeddin Çelebi ve Sultan Veled adında iki çocuğu olmuştur. Gevher Hatun'un ölümünden sonra Mevlânâ, Konyalı İzzeddin Ali'nin kızı Kirâ Hatun ile evlenmiş ve bu evlilikten Emîr Muzafferüddin Âlim Çelebi ile Melike Hatun adındaki çocukları dünyaya gelmiştir (Öngören,

2004, s. 442). İki sene boyunca Konya’da bulunan Bahâeddin Velede, Mevlânâ henüz yirmi dört yaşında iken burada vefat etmiştir (Ataşağın, 2007, ss. 62-63). Bahâeddin Velede’in vefatından sonra Mevlânâ Celâleddîn, babasının yerine geçerek vaaz ve fetva vermeye başlamıştır. Bir yıl sonra, Tirmizli Seyyid Burhâneddin, Mevlânâ’nın, babasının yerine geçtiğini öğrenmesiyle onun yetişmesiyle bizzat ilgilenmiştir. Mevlânâ, Seyyid Burhâneddin’in müridi olarak onun rehberliğinde manevi ve zahiri ilimlerde kendini geliştirmiştir (Köprülü, 1976, 218).

Mevlânâ, babasının vefatından iki yıl sonra, hocası Burhâneddin’in tavsiyesiyle Halep ve Şam’a gitmiştir. O dönemlerde bu bölgeler, İslami ilimlerin öğrenilmesi için önemli merkezlerden sayılmaktadır. Moğol saldırıları nedeniyle bu bölgeye gelen âlimler, ilmî zenginliği artırmıştır. Mevlânâ, hocası Seyyid Burhâneddin’e olan bağlılığını onun vefatına kadar sürdürmüştür (Firûzanfer, 2004, ss. 39-41).

Seyyid Burhâneddin’in vefatından sonra Mevlânâ beş yıl yalnız kalmış, bu süreçte tasavvufun yanı sıra kelim, fıkıh, tefsir ve hadis gibi zahiri ilimlerle ilgilenmiştir. Medresede dersler vermiş, vaazlar yapmış; ayrıca İran, Hint ve Arap edebiyatını incelemiş, klasik Yunan filozoflarını okumuş ve bu sayede ilim ve irfanını artırmıştır (Ataşağın, 2007, s. 64).

Mevlânâ ile Şems-i Tebrîzî ilk defa Dimaşk’ta veya Halep’te karşılaşmıştır. Eflâkî’ye göre babasının vefatından sonra mürşidi Seyyid Burhâneddin’in emriyle ilim tahsili için Dimaşk’a giden Mevlânâ bir gün halkın arasında iken başında külâhı, sırtında siyah elbisesiyle Şems’i görmüş, elinden tutup ona, “Ey dünya sarrafı beni anla!” demiş, Şems bu sözün etkisiyle istiğrak haline girmiş, kendine geldiğinde Mevlânâ oradan gitmiştir. Bazı kaynaklarda Şems’in Anadolu’ya yönelmesi Mevlânâ’daki bu kemali keşfetmesine bağlanır (Ceyhan, 2010, s. 512).

Şems-i Tebrîzî ile tanıştıktan sonra Mevlânâ, müridlerinden ve çevresinden uzaklaşarak vaktinin çoğunu Şems ile geçirmeye başlamıştır. Bu durum, çevresinde aleyhtarlıkların artmasına yol açmıştır. Yaklaşık bir buçuk yıl sonra (643/1246) Şems aniden ortadan kaybolup Konya’dan ayrılmıştır. Bu ayrılışın ardından Mevlânâ, odasına kapanarak özlemini gazellerle dile getirmiş ve perişan bir hale gelmiştir. Müridleri bu durumu görünce derin bir üzüntü duymuşlardır. Bir süre sonra Şems’in Şam’da olduğu haberini almışlardır. Bu haber üzerine Mevlânâ, oğlu Velede’i Şam’a göndermiş ve 15 aylık bir ayrılıktan sonra Şems, Konya’ya dönmüştür. (1247) Mevlânâ, bu duruma çok sevinmiş ve Şems’in Konya’da kalması için onu Kimya Hatun ile evlendirip ona medresenin bir köşesini tahsis etmiştir (Ataşağın, 2007, ss. 67-68). Halk, Şems’in dönüşüne sevinse de aralarında Mevlânâ ile olan samimiyetini kıskanan hasetçiler de olmuştur. 644/1247 yılında Şems bir kez daha ortadan kaybolmuş, aslında hasetçiler tarafından öldürülmüştür. Bu olayın detayları, Mevlânâ’dan saklanmış ve ölümü bir sır olarak kalmaya devam etmiştir (Önder, 1978, ss. 81-85).

1273 yılında ansızın hastalanan Mevlânâ’nın hummâ hastalığına yakalandığı, birçok hekim tarafından tedavi edilmeye çalışılmış olmasına rağmen bu çabaların bir fayda vermediği görülmektedir (Arpağuş, 2007, s. 97). Mevlânâ, hekimlerin tüm çabalarına rağmen 12 Aralık 1273’te vefat etmiştir. Hastalığı sırasında Sadreddin Konevî’nin şifa dileklerine yanıt olarak, “Bundan sonra şifa size mübarek olsun; âşıkla maşuk arasında kıl bir gömlekten başka bir şey kalmamıştır. Nurun nura kavuşmasını istemiyor musunuz?” diyerek ölümle ilgili düşüncelerini ifade etmiştir (Firûzanfer, 2004, s. 111).

Eserleri

Mevlânâ, *Mesnevî* adlı eserini kaleme almak için yaklaşık on yılını harcamış ve bu süreçte eserinin temellerini atmıştır. 6 ciltte toplam 25.600 beyit barındıran *Mesnevî*, Mevlânâ’nın sabrını, zekâsını, Allah ve insan sevgisini yansıtır. Onun düşüncelerini derin bir şekilde ifade eden bu ölümsüz eser, ölümünden yüzyıllar sonra bile hatırlanmakta ve her yıl 17 Aralık’ta düzenlenen “Şeb-i Arûs” törenleriyle anılmaktadır. Mevlânâ’nın eserleri, insanlara rehberlik ederek hayatları boyunca onlara eşlik etmektedir (en-Nedvi, 2009, s. 44).

Mevlânâ’nın en önemli eseri *Mesnevî-i Şerîf*’in yanı sıra, insanlığa kazandırdığı dört eseri daha bulunmaktadır. Tüm eserlerini o dönemde Anadolu Selçuklularının edebiyat dili olan Farsçayla yazmıştır. *Mesnevî*’den sonra en önemli eseri *Dîvân-ı Kebîr*, rubai, kaside ve gazellerden oluşan bir derlemedir. Yirmi bir divan içeren bu eserin birçok dilde çevirisi mevcuttur. Mevlânâ, bu eserinde gül-bülbül, mey-sâkî gibi sembollerle ilahi aşkı vurgular ve Allah’ı anmanın önemini ve varoluşun gizemlerini çözmenin gerekliliğini anlatır. Didaktik bir yönü olduğu için eğitici ve öğretici bir eser olarak da değerlendirilir (Öztürk, 2000, s. 34; Yazıcı, 1994, ss. 432-433).

Mevlânâ'nın *Fîhi mâ fîh* adlı eseri, "İçindeki içindedir." veya "İçinde içindikiler vardır." anlamına gelir ve Mevlânâ'nın sohbetlerinden oluşur. Bu sohbetler, oğlu Sultan Veled ve müridleri tarafından not edilmiştir. Eser, toplam altmış bir bölümden oluşur, Farsça yazılmıştır ve birçok dile de çevrilmiştir. Mevlânâ, bu eserinde insan, aşk, ilim ve bilim, varoluş, insanın iyi ve kötü özellikleri gibi çeşitli konulardaki düşüncelerini aktarır. Eser, 1954 yılında Meliha Ülker ve 1959'da Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçeye çevrilmiştir (Selçuk, 1998, s. 71).

Mevlânâ'nın *Mecâlis-i Seb'â Mektûbât* adlı eseri, "Yedi Meclis" anlamına gelir ve yedi vaazdan oluşur. Bu eser, Sultan Veled ve Hüsameddin Çelebi tarafından Mevlânâ'nın sohbetleri sırasında not edilmiştir ve Mevlânâ'nın ilk eseri olarak kabul edilir. Eserdeki her meclis farklı bir konuya odaklanır ve Mevlânâ, burada insanlığa önemli mesajlar ve dersler verir (Demirel, 2011, s. 7).

Mevlânâ'nın beşinci eseri, yaşadığı dönem boyunca birçok amaçla çok sayıda kişiye göndermiş olduğu ve Farsça olarak kaleme aldığı yüz kırk yedi mektuptan oluşan *Mektûbât*'tır. Mevlânâ, bu eserinde emir, vezir, dost ve akrabalarına hitap eder. Mektuplar, Mevlânâ'nın ölümünden sonra bir araya getirilmiştir. Eser, Feridun Nazik Uzluk tarafından Sebat Basımevi aracılığıyla 1937'de basılmıştır. Bu mektuplar, çeşitli sebeplerle birine iyilik yapmak ya da birisini önermek amacıyla yazılmıştır (Selçuk, 1998, s. 71).

Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'nin Hayatı

Mütenebbî, tam adı Ebû't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Hasen b. Abdissamed el-Cu'fî el-Kindî'dir. Hicri 303 (915-16) yılında Kûfe'nin Benî Kinde mahallesinde fakir bir ailede doğmuştur ve Kinde mahallesindeki kabileye mensup olmadığı halde orada doğduğu için o nisbeyle anılmıştır. Babası, deve üzerinde su taşıma işiyle uğraşıp "Saka" lakabıyla tanınmıştır. Rivayetlere göre annesini küçük yaşta kaybetmiş, şiirlerinde ondan bahsetmemiştir. Şairin yaşadığı dönemde, Kûfe şehrinin büyükleri Şia mezhebine mensuplardır. İlköğrenimini bir Şia mektebinde görmüştür. Bu okulun öğrencilerinden birçok kişiyle yakın arkadaşlık kurmuş, hatta bazılarıyla kardeş gibi olmuştur (el-Berkûkî, 2014, s. 32).

Mütenebbî'nin "Peygamberlik iddia eden, gelecekte haber veren" anlamına gelen lakabını nasıl aldığına dair çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre bunun nedeni, bazı şiirlerinde kendini Hz. İsa veya Hz. Salih gibi karakterlere benzetmesi ve bu yolla çalkantılı yaşamını anlatmasıdır (el-Berkûkî, 2014, ss. 27-29). Başka bir rivayete göre, Lazkiye'de ağır vergilere karşı bir isyan girişiminde bulunması ve bu eylemin ardından hapse atılması bu lakabı almasına sebep olmuştur. Diğer bir rivayete ise İbn Reşîk el-Kayrevânî, Mütenebbî'nin bu lakabı şiirlerindeki üstün başarıları nedeniyle kazandığını ileri sürmüştür (Durmuş, 2006, s. 196).

Mütenebbî, yazmış olduğu şiirlerinde özlem duyduğu bir aileye sahip olduğunu, evlendiğini ve Muhassed adında bir oğlu olduğunu belirtir (el-Berkûkî, 2014, s. 61). Ancak babasından ve nesebinden bahsetmez, yalnızca anneannesini anarak Kûfe eşrafına değinir (el-Berkûkî, 2014, s. 21). Hayatında hiç yalan söylemediği, zina yapmadığı ve içki içmediği bilirse de namaz kılmadığı ve oruç tutmadığı kaydedilmiştir. Kişiliği, cimri, kibirli ve dünya malına tamah eden yönlerinin yanı sıra vefalı, dürüst ve cesur özellikleriyle de öne çıkar. İyi bir süvari olarak şiirlerinde at ve savaş betimlemeleri dikkat çeker (el-Berkûkî, 2014, s. 75).

Mütenebbî, eğitim hayatına Kûfe'de başlamış ve babası, onun keskin zekâsını fark ederek ona Şii öğretilerinin baskın olduğu bir okulda şiir, dil ve i'rab dersi aldırılmıştır. 924 yılında Karmatîlerin Kûfe'ye baskınından sonra ailesiyle birlikte Semâve Çölü'ne gitmiş ve burada yaklaşık iki yıl bedevi Araplarla birlikte yaşamıştır. Bu süre zarfında fasih Arapça öğrenme fırsatı bulmuş ve dil becerilerini geliştirmiştir. 927 yılında ailesiyle Kûfe'ye döndüğünde şiir yazma yeteneği gelişmeye başlamış ve methiye türü şiirler söylemeye yönelmiştir. Bu şiir türüne yönelmesinde methiye şairleri gibi para ve itibar kazanmanın yollarını düşünmesi etkili olmuştur (Dayf, 1960, s. 304). Bu hedefler doğrultusunda, Mütenebbî, ilk methiyelerini Ebû'l-Fazl el-Kûfî adlı zengin bir kişiye sunarak (Durmuş, 2006, s. 195) hem itibar ve ün kazanmanın hem de "Şâiru'z-Zamân" yani dönemin en büyük şairi olma unvanını elde etmenin ilk adımını atmıştır (el-Bed'î, 1308, 1/6).

Mütenebbî, özellikle Hamdânî Emîri Seyfüddevle (ö. 356/967) başta olmak üzere Mısır, İran ve Irak'taki hükümdarlara methiyeler sunmuştur. 947-48 yıllarında, Hamdânî Emîri Seyfüddevle'nin Antakya valisi Ebû'l-Aşâir'in huzuruna çıkarak methiyelerini takdim etmiştir. Vali, bir sonraki yıl Antakya'ya gelen Seyfüddevle'ye Mütenebbî'yi tanıtarak onun şairlik ve

süvariliği hakkında övgülerde bulunmuştur. Seyfûddeve, sarayında pek çok şairin bulunmasına rağmen döneminde Arap milletinin ve kendisinin Haçlılara karşı yürüttüğü savaşları ve kahramanlıkları daha etkileyici bir biçimde anlatacak bir şaire ihtiyaç duymuştur. Bu sebeple, Mütenebbî'yi Halep Sarayı'na davet etmiştir. Mütenebbî, Hamdânî Sarayı'na kabul edilmek için Seyfûddeve'nin bu teklifini ancak şiirlerini huzurda sunmak, el öpmemek ve her sene en az üç kasidesi için 3000 dinar verilmesi gibi koşullarla kabul etmiş ve Seyfûddeve'nin şairi olarak atanmıştır" (Tanır, 2024, s. 794). Mütenebbî bu şekilde şiir alanında zirveye ulaşarak kendinden önceki şairleri geride bırakmış ve kendi adıyla kaleme almış olduğu şiir divanıyla her yerde tanınmaya başlamıştır.

Mütenebbî, 316 (928) yılının sonlarına doğru, Karmatîler'in Kûfe'yi ikinci kez yağmalaması üzerine babasıyla birlikte Bağdat'a gitmiştir. Burada İbn Dureyd, İbnu's-Serrâc, Ahfeş el-Asgar ve diğer önemli dilcilerden lugat, nahiv, edebiyat ve şiir dersleri almıştır. Ayrıca kütüphaneleri ve kitapçıları sıkça ziyaret ederek bu alanlarda kendini geliştirmiştir. 318 (930) yılında Mütenebbî, Suriye'ye giderek çeşitli şehirlerde gezgin bir şair olarak dolaşmaya başlamış ve basit ücretler karşılığında methiyeler yazmıştır. Bu dönemde Menbic bölgesi bedevî reislerine, Trablus, Şam ve Lazkiye ediplerine yazdığı şiirler ortaya çıkmıştır. Şiirleri, Ebû Temmâm ve Buhturî'nin etkisi altında, genellikle aceleye gelmiş ve orta derecede neo-klasik tarzda kasidelerden oluşmaktadır (Durmuş, 2006, s. 195). 321/933 yılı sonlarında Lazkiye'ye geçmiştir. Şiir kariyerinin başında, insanların onun peygamber olduğuna inanmasıyla "Mütenebbî" lakabını aldığı, zamanla peygamber olduğuna inanıp ona bağlananların sayısının arttığı ve bu durumun birçok insanı yanlış yola yönlendirdiği rivayet edilmiştir (el-Fâhurî, ts., s. 589). 948 yılında Antakya'ya gelerek Ebû'l-Aşâ'ir el-Hamdânî'yi övmüş ve onun vesilesiyle edebiyatı ve edebiyatla ilgilenenleri çok seven, pek çok edebiyatçıyı ve şairi sarayında toplayan Seyfûddeve'ye takdim edilmiştir. Şiirleriyle Seyfûddeve'nin gözünde büyük itibar kazanan şair, Emir'in meziyetlerini en güzel şiirleriyle övmüştür (el-Fâhurî, ts., ss. 600-601; Hazer, 2003, s. 20). Mütenebbî, tüm çağların en üstün şairi olduğunu iddia ederek kendini öne çıkarmış ve kabalık derecesinde davranışlar sergilemiştir. Ancak Seyfûddeve, Mütenebbî'nin açık fikirli olmasından etkilenmiş ve bu tavırlarına göz yumarak onu hediyelerle ödüllendirmiştir (Goldziher, 1993, s. 90). Mütenebbî, Seyfûddeve'nin sarayında dokuz yıl kalmış ve ona samimi bir bağlılık göstermiştir. Seyfûddeve, bu bağlılığa karşılık ona dostça muamelede bulunmuş ve seferlerinde yanında yer almasını sağlamıştır. Mütenebbî, Seyfûddeve'yi övmeye devam ederken sert mizacı ve kazandığı itibar nedeniyle düşmanlar edinmiştir. Zamanla Seyfûddeve'nin gözünden düşen Mütenebbî, hayatından endişe ederek ailesiyle birlikte önce Halep'e ardından Şam'a ve son olarak da Mısır'a kaçmıştır (Adalar Subaşı, 2021, s. 549; el-Fâhurî, ts., ss. 602-605).

Mısır'da İhşidiler'in nâibi olan Kâfur, Mütenebbî'ye kendisini methetmesi koşuluyla Sayda valiliğini vaat etmiştir. Ancak iki yıl boyunca bu vaat yerine getirilmeyince Mütenebbî, başka bir İhşidi kumandanı Ebû Şuca'nın ilgisini kazanmayı denemiş; ancak Ebû Şuca'nın ölümü sonrası Kâfur'la da iyi ilişkiler kuramamıştır. 962 yılında Kâfur aleyhine sert bir hicviye yazarak gizlice Bağdat'a gitmiştir. Burada dersler verip şiirlerini dostlarına şerh etmiştir. 965 yılında Bağdat'tan ayrılarak Arracan'a geçmiş ve Büveyhi veziri İbnu'l-Amîd'i övmüş, ardından Büveyhi Sultanı 'Adududdevle'nin Şiraz'daki sarayına girmeyi başarmıştır. Eserlerinin en iyi parçalarından kabul edilen birçok methiye yazdıktan sonra vatan hasretiyle yanan Mütenebbî 965 yılı sonlarında sultana bir kaside yazarak veda etmiştir (el-Fâhurî, ts., s. 605). Mütenebbî, Şiraz'ı terk edip Bağdat'a dönerken kafillesi, Fâtik b. Ebu Cehl el-Esedî ve bir grup adamı tarafından saldırıya uğramış ve çıkan çatışmada, 965 yılında oğlu Muhassed ve kölesiyle birlikte hayatını kaybetmiştir (İbn Hallikân, ts., s. 121).

Mütenebbî, içki ve eğlence merkezlerinden ziyade ilim meclislerini tercih eden bir şair olmuştur. Şiirleri, diğer şairlere göre üstün bulunduğu için kıskanılmış ve sürekli engellerle karşılaşmıştır. Bununla birlikte şiirlerinde, yaşadığı dönemin siyasi, dinî ve kültürel yaşamını yansıtan keskin yergiler ve derin manalar içeren hikmetli sözler kullanmaya devam etmiştir. Bu nedenle hem kendi döneminin hem de sonrasının en önemli Arap şairleri arasında yer almıştır. Kendisini kıskanan hasımlarının, ona bu lakabı yakıştırdığı düşünülmektedir (Banialı, 2014, s. 24).

Mevlânâ'da Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'nin Etkileri

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin edebî birikimini anlamak için Arap dili ve edebiyatının onun eserlerindeki etkisini incelemek büyük önem taşır. Mevlânâ, özellikle İslam kültürü ve düşüncesinden derin bir şekilde etkilenmiştir. Arapça kaynaklar, Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler gibi dinî metinler, onun düşünce dünyasında ve eserlerinde önemli bir yer tutar. Bununla birlikte, Arap edebiyatının önemli şahsiyetlerinin de onun eserlerine etki etmiş olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, İbn Arabî gibi Sufiler ve Arap şairleri, Mevlânâ'nın tasavvufi düşüncelerini şekillendiren unsurlar arasında sayılabilir. Ayrıca, Arap edebiyatının estetik öğeleri ve dil zenginliği, onun poetik ifadesinde belirgin bir şekilde hissedilir. Dolayısıyla, Mevlânâ'nın

edebî mirasını daha iyi anlamak için bu kültürel ve dilsel bağları incelemek, onun sanatının ve düşünce yapısının derinliklerine inmek açısından son derece değerlidir.

Mütenebbî ve Mevlânâ, farklı dönemlerde yaşamış ve farklı edebî geleneklere mensup iki büyük şairdir. Mevlânâ'nın Arap edip ve şairlerle olan ilgisi, öğrenim için gittiği Halep ve Şam'da okuduğu divân ve diğer eserlerle başlamıştır. Konya'ya döndükten sonra ise bu ilgisini daha derinlemesine incelemeye koyulmuştur. Ele aldığı konuları desteklemek için şiirlerinde bu şahsiyetlere yer vererek adeta bir şahit sunmayı hedeflemiştir. Mevlânâ, zamanının tüm bilgilerini kavrayabilen, Hind-İran ve Yunan-Roma mitolojisini bilen, gerektiğinde ayet ve hadislerden faydalanan bir bilgin olarak tanımlanır. Gölpınarlı, onun Arap edebiyatıyla olan ilişkisini şöyle değerlendirir:

“Arap şairlerini tamamıyla okumuştur. Bazı şiirlerinde, Arap şiirlerinde olduğu gibi çöl havası duyulur, ayaklarımız kumlara batır, deve katarlarının çan seslerini, katarı haydayanların mavallarını duyarız. Zaten Şems'in Mevlânâ'yı Mütenebbî'nin divanını okumaktan menetmesi de, onun Arap edebiyatıyla ne kadar meşgul olduğunu gösterir” (Gölpınarlı, 2007, s. 158).

Anlatılanlara göre Şems bir gün medresedeki havuzun başına oturur, Mevlânâ'nın kitaplarını birer birer suya atmaya başlar. Bu sırada Mevlânâ içeri girer. Bakar ki yıllarca göz nuru döktüğü kitapları, birer birer havuza atılmakta ve havuz mürekkep deryası haline gelmektedir. Bu kitapların arasında Belh'ten göçtükleri sırada, Nişabur'da Ferihüddin-i Attar'ın hediye ettiği *Esrâr-nâme* adlı eseri de vardır. Mevlânâ, bu eseri defalarca okumuştur. Şems'in onu da havuzdaki suya atmasına gönlü razı olmaz. Şems bunu hisseder hissetmez elini havuza daldırır:

“-Al istediğin bu kitap değil mi?” diye Mevlânâ'ya uzatır. Hayretler içinde kalan Mevlânâ havuzdan çıkarıp verdiği *Esrâr-nâme*'nin üzerindeki tozuyla durduğunu görür. Bunun üzerine Şems;

“-Aşk ilmî medresede öğrenilmez.” diyerek Mevlânâ'yı okumaktan men eder. Hatta babası Bahaeddin Veled'in *Maarîf*'ini bile okumasına müsaade etmez. Mevlânâ'nın çok sevdiği Mütenebbî Divanı'na kızar ve

“- Mütenebbî de kim oluyor? O senin atına seyislik bile edemez!” der (Gölpınarlı, 1999, s. 75).

Mütenebbî'nin eserlerinin ve felsefesinin Mevlânâ üzerinde bazı etkileri bulunmaktadır. Mütenebbî, Arap şiirinin zengin dilini ve ifade biçimlerini ustaca kullanmış bir şairdir (Arslan, 2021, s. 192). Mevlânâ da eserlerinde Farsçanın estetik zenginliğini kullanarak derin duyguları ifade etmiştir. Mütenebbî'nin güçlü ve etkileyici üslubu, Mevlânâ'nın dilinde de izlerini bulabileceğimiz bir etkidir. Mütenebbî'nin şiirleri, bireysel duygu ve deneyimlere büyük bir önem verir (Arslan, 2021, s. 212). Mevlânâ da benzer şekilde içsel deneyimlere ve bireysel hislere odaklanmış, bu bağlamda her iki şair de okuyucularına kişisel bir bağ kurma fırsatı sunmuştur. Mütenebbî, cesaret, aşk ve insanın kendi potansiyelini keşfetmesi gibi temaları işlerken Mevlânâ da aşk, sevgi ve Allah ile olan ilişkiyi derinlemesine ele almıştır. Mevlânâ'ya göre her ne türlü olursa olsun, ne şekilde zuhur ederse etsin, bütün aşkın kaynağı Allah'tan başkası değildir (Kuşpınar, 2007, s. 16). Her iki şairin eserlerinde de insan doğası ve insan ilişkileri üzerine derin düşünceler bulunmaktadır. Mütenebbî, Arap şiir geleneğinin önemli bir temsilcisidir ve onun eserleri, sonraki şairler üzerinde etkili olmuştur. Mevlânâ'nın, hem Fars hem de Arap edebiyatına hâkim olan bir şair olarak Mütenebbî'nin geleneğinden de beslenmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Mevlânâ, şairliğin, belagatin hakkını gerçekten vermiş bir söz ustasıdır ve bunu *Dîvân-ı Kebîr*'de Farsça ve Arapçayı mükemmel şekilde kullanarak söylediği gazeller ve rubailerle gözler önüne serer (Balci, 2024, s. 256). Fars diline olduğu gibi Arap diline de son derece hâkimdir. Kullandığı Arapça kolay anlaşılır halk Arapçasıdır ve bunu Arap atasözleri, halk deyişleri ile o kadar güzel süsler ki; adeta onun doğuştan bu dile hâkim olduğu sanılır. Bunun yanında dinî ve tasavvufi kimliğini de kullandığı dile yansıtır, gazellerinde sık sık Kur'ân ve hadislerden alıntılar ve Arapça dua ifadeleri görülür.

Mevlânâ'nın, Divanı'nda klasik Arap edebiyatından ve şairlerinden etkilenmiş olduğundan hatta Şemsi Tebrîzî'nin yasaklamasına rağmen bu tutkusundan hiçbir zaman vazgeçemediğinden daha önceden bahsetmiştik. Öyle ki, bu durumu, divanında söylediği gazellerde Mütenebbî, el-'Aşâ gibi büyük klasik Arap şairlerinden verdiği örneklerde görmek mümkündür. Aynı zamanda gazellerinde kullandığı şarap, sâkî, çöl gibi temalar klasik Arap edebiyatında karşılaştığımız kasîde ve hamriyyât gibi türlerde de var olan unsurlardır.

Mevlânâ'nın şiirlerini incelediğimizde, Harezmsahlar döneminde Reşîdüddin Vattât ve Edîb Sâbir gibi hem Arapça hem de Farsça yazan yazarların, Arap dili ve edebiyatının önemli isimleri olarak lûgat ve belagat konularında derinleştiğini söylemek mümkündür. Bu edebî zenginlik, Mevlânâ'nın eserlerini de etkilemiştir. Mevlânâ, aldığı eğitim gereği halka sohbetler veren bir vaiz, medresede öğrenciler yetiştiren bir müderris ve tarikat şeyhi olarak görev yapmıştır. Bu nedenle, Kur'ân'ı öğretmesi ve Kur'ân tefsiri, hadis, fıkıh, siyer gibi ilimlere hâkim olması zorunludur. Bu bağlamda, Mevlânâ'nın Arapça bilmesi ve Arap dili ile edebiyatına derin bir ilgi duyması anlaşılabilir bir durumdur. Mevlânâ, eserlerinde Arap dili ve belagatını aşırıya kaçmadan, gösterişten uzak bir şekilde kullanmıştır. Farsça ve Arapça şiirlerinde anlam bütünlüğüne önem vermiş, abartılı süslemelerden kaçınmıştır. Dönemin vaiz ve fıkıhçıları, edebiyatın biçimsel yönlerine önem vermemiş ve bu tür bilgileri sadece Kur'ân ve hadisleri anlamak için yeterli görmüşlerdir. Onlar, ilim denizinden kendi paylarını almayı ve eserleriyle ilim talep edenlere faydalı olmayı hedeflemişlerdir (Zerrînkûb, 1364, s. 236).

Mevlânâ, dönemin birçok âlimi gibi Arap belagatı ve edebiyatıyla uğraşmanın amacını Kur'ân ve hadisin anlaşılmasını sağlamak olarak görüyordu. Bu anlayış, edebiyatta derinleşmenin takva inancıyla çelişeceği düşüncesine dayanıyordu. Ancak Arap dili ve edebiyatının zarafetinden etkilenerek zaman zaman ölçünün dışına çıkıyordu. Öyle ki Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'nin etkileri onun *Divân-ı Kebîr* ile *Mesnevî*'sinde de görüldü (Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, 2007, s. XCV).

Mevlânâ'nın Arap edebiyatına olan düşkünlüğü ve etkilenişi, "tazmin" yani örnekleme yöntemiyle de kanıtlanmaktadır. Örneğin, Mevlânâ'nın *Divân-ı Kebîr* ve *Mesnevî* eserlerinde ünlü Arap şairi Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'nin şiirlerinden alıntılar yapması ve ona cevap vermesi bu etkileşimi göstermektedir. Bu durum, Mevlânâ'nın Arap edebiyatına duyduğu derin ilginin bir yansımasıdır. Şöyle ki;

Mütenebbî'nin şiirine cevap şudur ki: *Bir gönül ki şarap bile onu teselli etmiyor* (Firûzanfer, 1386, Cilt. II, s. 963).

Bir diğer şiirde ise Mütenebbî'den şöyle bahseder:

Sus, Farsçayı bırak, yeniden söyleyeyim; *bir kalp ki onu şarap bile teselli etmiyor* (Firûzanfer, 1386, Cilt. II, s. 980).

Bir diğer örnekte ise Mevlânâ şunu söylemektedir:

Bu gazel, "Göçmeyi benim ruhum istedi, onlar değil." diyen şaire cevaptır (Firûzanfer, 1386, Cilt. II, s. 912).

Bir diğer gazelinde, Mütenebbî'nin beyitlerinden üç beyti alıntılanmıştır:

Göçmeyi onlar değil benim varlığım istedi; yükü develere değil güzel sabra yüklediler.

Süslü elbiseler giyindiler ama süslenmek için değil; lakin onunla güzelliği nasıl koruyabilirler?

Hangi hastanın ağzı acıysa saf, duru su bile bulsa ona acı gelir (Firûzanfer, 1386, Cilt. II, 911).

Bütün Arap ve İran edebiyatını, hem de bütün incelikleriyle bilen bu büyük bilginin hafızasında birçok şairin şiirleri vardır. Münasebet düştükçe bunları hatırlar, yazar ve yazdırır. Eflâki onun Mütenebbî'ye olan düşkünlüğünü bilhassa kaydeder. (II, 623) I., VI. (bu mektupta iki yerde) XXII. ve XLVII. mektuplarda bu şairlerin beyitleri geçmektedir. "Bir Tavsiye Mektubu" başlıklı mektubunda, söz arasında Mütenebbî'nin mısralarını kullanır:

XLVII

Rüzgârlar, gemilerin istemediği yerden esiyor.

XXII

Benim nefsimi hor görme; sevgili sensin,

Herkes kendi cinsinden olanı sever.

Kuş kendi cinsine uçar gider;

Güvercin güvercinle; doğan doğanla.

VI

Düşmanın onları çarparak çetin aslan gibi güçlü kuvvetli

Erleri tavşanın dişi yavrularına döndürmesinden çekinmezler mi?

İtaatinden çıkan bazı kişileri savaşta nasıl okla yere yıktığını

Görürler de ibret almazlar mı?

Atlari, torbalar insan kellelerinin tepelerine asılmadıkça

*Saman yememeyi adet edinmiş;
Sular şakayık çiçeklerinin arasından görünen yeşillik gibi
Kanla bulanmadıkça da su içmez o atlar.
Kaz yavrusu dün bile doğmuş olsa
Denizin suyu gene göğsüne gelir onun* (Mevlânâ, Mecâlis-i Seb'a Mektûbât, 2007, s. XIII).

Mevlânâ, eserlerinde ilgisini çeken edip ve yazarların sözlerine sıkça yer vermiştir. Özellikle *Fîhi mâ fîh* adlı eserinde, Mütenebbî'nin kadınların ipekli elbiseler giymesinin güzelliklerini korumak için olduğunu belirten sözünü kullanarak hikmet sahibi insanların bu özelliğe sahip olmalarına rağmen bunu gizlediklerini dile getirir. Bu şekilde Mevlânâ, hem insanın içsel değerlerine vurgu yapar hem de dış görünüşün ardındaki derin anlamı sorgular:

Üstün ve yüce olan Tanrı'nın hikmet, marifet ve kerâmet elbiseleri giydirdiği kulları vardır. Her ne kadar halkın bunları görebilecek görüşleri yoksa da onlar pek kıskanç olduklarından bu elbiseleri giyerler de kendilerini gizlerler. Hani Mütenebbî, 'Kadınlar ipekli elbiseleri süslenmek için değil, güzelliklerini korumak için giyindiler.' der ya tıpkı onun gibi işte (Mevlânâ, Fîhi mâ fîh Seçmeler, 2007, ss. 111-112).

Mevlânâ, *Mecâlis-i Seb'a Mektûbât* adlı eserinde, oğlu Sultan Veled'e yazdığı "Zevcesi ve Kuyumcu Selahaddin'in Kızı Fatıma Hatun'un Hatırına Riayet Etmesi İçin" başlıklı mektubun girişinde Mütenebbî'ye ait mısralara yer verir. Bu mısralar, insanın içsel değerleri ve ilişkilerdeki sadakati üzerine düşündürür. Mevlânâ, bu alıntı ile sevgi, bağlılık ve hatıraların önemine vurgu yaparak Fatıma Hatun'un değerine ve ona olan saygıya dikkat çeker. Bu bağlamda mısralar, Mevlânâ'nın insana ve ilişkilere dair derin anlayışını yansıtır:

*Düşmanın, onları çarparak aslan gibi güçlü kuvvetli erlerini tavşanın dişi yavrularına döndürmesinden çekinmezler mi?
İtaatinden çıkan bazı kişileri, savaşta nasıl okla yere yıktığını görürler de ibret almazlar mı?
Atlari, torbalar insan kellelerinin tepelerine aşılmadıkça saman yememeyi adet edinmiş;
Sular, şakayık çiçeklerinin arasından görünen yeşillik gibi kanla bulanmadıkça o atlar su da içmezler.
Gözlere sürme çekmek, gözlerin anadan doğma sürmeli oluşuna benzemez* (Mevlânâ, Mecâlis-i Seb'a Mektûbât, 2007, s. 252).

Sonuç

Her iki şair de kendi dönemlerinde ve sonrasında büyük bir etki meydana getirmiş, Arap edebiyatına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Her ne kadar Mevlânâ ve Mütenebbî farklı geleneklere ait olsalar da Mütenebbî'nin bireysel duygulara, güçlü bir anlatıma ve derin düşünce temalarına olan vurgusu, Mevlânâ'nın eserlerine dolaylı olarak etki etmiş olabilir. Bu bağlamda, iki şair arasında bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür.

Mevlânâ, Selçuklular döneminde Konya'da yaşamış ve Türk, Fars, Arap ve Batı kültürlerinden beslenerek derin bir bilgi birikimi oluşturmuştur. Eğitim için kısa ve uzun süreli olarak bulunduğu Şam ve Halep şehirlerinde edindiği bilgiler, genellikle Arap dili ve edebiyatı kaynaklıdır. Konya'ya döndükten sonra bu okumalarına devam etmiştir. Bu kültürel etkiler, özellikle *Divân-ı Kebîr* ve *Mesnevî* gibi eserlerinde açıkça görülmektedir. Bu izler arasında Mütenebbî'nin şiirleri, Mevlânâ'nın tasavvufi düşüncelerine ve estetik anlayışına derin bir katkı sağlamış; onun eserlerinde ifade biçimi ve temalar açısından belirgin bir etki bırakmıştır. Mütenebbî'nin insanı ve aşkı yüceltme biçimi, Mevlânâ'nın kendi eserlerinde de benzer derinlik ve zarafetle yankı bulmuştur.

Klasik Arap şiirinin en önemli ve akla gelen ilk isimlerinden biri, Abbâsîler dönemi şairi Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî'dir (öl. 354/966). Hayat felsefesini etkileyici beyitlerle ifade eden şair, Arap sözlü kültüründe önemli bir yere sahiptir. Onun şiirlerinin klasik Arap şiirindeki yerini anlamak için, üzerine yazılmış yaklaşık yüz şerh olduğunu bilmek yeterlidir. Mütenebbî, şiirlerinde Arap coğrafyasında dönemin insani ilişkilerini, hırsları, makam kavgalarını, aşkları ve hayal kırıklıklarını ustalıkla işler. Bu duyguları sosyopsikolojik ve felsefi bir bakış açısıyla ele alarak, evrensel bir anlayış sunar. Samimi ve dürüst bir şekilde kendi duygularıyla yüzleşmesi, onu okuyucusuna yakınlaştırır. Mütenebbî'nin eserleri, herhangi bir soyutlama olmaksızın herkesin anlayabileceği bir üslupla yazıldığı için zamanla tüm çağlara hitap eden bir nitelik kazanır. Şiirlerinde yaşadığı dönemin siyasi, dinî ve kültürel yaşamını yansıtan Mütenebbî, aşırı övgüleri, keskin yergileri, derin manalar taşıyan hikmetli sözleri ve felsefi

düşünceleriyle dikkat çeker. Dönem insanının karakterini güçlü tasvirlerle anlatan bu özellikleri, onu hem kendi döneminde hem de sonrasında Arap edebiyatının en güçlü şairlerinden biri yapmıştır.

Yazar Katkıları: Konsept – İ. E.; Tasarım – İ. E./G. S.; Denetim – İ. E.; Kaynaklar – İ. E./G. S.; Malzemeler – İ. E.; Veri Toplama ve/veya İşleme – İ. E./G. S.; Analiz ve/veya Yorum – İ. E.; Literatür Taraması – İ. E./G. S.; Yazma – İ. E.; Eleştirel İnceleme – İ. E./G. S.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept – İ. E.; Design- İ. E./G. S.; Supervision- İ. E.; Resources İ. E./G. S.; Data Collection and/or Processing- İ. E./G. S.; Analysis and/or Interpretation- İ. E.; Literature Search- İ. E./G. S.; Writing Manuscript- İ. E.; Critical Review- İ. E./G. S..

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: The authors declared that they received no financial support for this study.

Kaynaklar

- Adalar Subaşı, D. (2021). el-Mütenebbî ve Nef'î'nin fahriyelerinde "Ben" in Tezâhürü. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 26(26), 539-568.
- Akbaş, D. N. (2016). *Kültür endüstrisi bağlamında Mevlânâ'nın yeniden üretimi*. (Yayın no. 443104). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Doğuş Üniversitesi].YÖK Tez Merkezi.
- Arpaguş, S. (2007). Batı'da Mevlâna ve Mevlevîlik bibliyografyası. *İstem*, 5(10), 319-344.
- Arslan, A. (2021). Söz sanatları açısından Mütenebbî'nin şiirlerine genel bir bakış. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 8(2), 191-220.
- Aşkar, M. (2006). *Tasavvuf tarihi literatürü*. İz Yayıncılık.
- Ataşağın, G. (2007). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin hayatı ve eserleri. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3, 59-93.
- Baniali, A. (2014). *Mutenebbî ile Nef'î'nin edebi yönlerinin karşılaştırılması*. (Yayın no. 363755). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Ceyhan, S. (2010). Şems-i Tebrîzî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları.
- Daş, F. (2022). İki kaside bağlamında Mütenebbî'nin İhşîdî Hükümdarı Ebü'l-Misk Kâfûr'a methiye ve hicivleri. *Nüşa*, 22(54), 43-72.
- Dayf, Ş. (1960). *el-Fennu ve Mezâhibuhu fi'ş-Şi'ri'l-Arabi*. Dâru'l-Ma'ârif.
- Demirel, Ş. (2011). *Dinle neyden (Mesnevi'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri)*. Manas Yayıncılık.
- Durmuş, İ. (2006). Mutenebbî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV Yayınları.
- Eflaki, A. (1989). *Ariflerin menkıbeleri*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- el-Bedî'î, Y. E. D. (1308). *eş-Şubhu'l-Mutenebbî 'an Haşşiyeti'l-Mutenebbî (1-2)*. el-Maṭba'atu'l-'İmâreti'ş-Şerefiyye.
- el-Berkûkî, A. (2014). *Şerhu Dîvânî'l-Mutenebbî*. Müessesetü'l-Hindâvî.
- el-Fâhurî, H. (ts.) *Târihu'l-Edebi'l-'Arabî*. Beyrut Yayınevi.
- Firûzanfer, B. (1386). *Dîvân-i Kebîr, Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî, Tovzihât-ı Fihrist ve Keşfu'l-Ebyât (1-2)*. Encümen-i Âsâr ve Mufâhir-I Ferhengî Yayınları.
- Firûzanfer, B. (2004). *Mevlânâ Celâleddin*. (F. N. Uzluk, Çev.), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Goldziher, I. (1993). *Klasik Arap literatürü*. (A. Yüksel, R. Er. Çev.), İmaj Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2007). *Mevlânâ Celâleddîn hayatı, eserleri, felsefesi*. (5. Baskı). İnkılâp Kitabevi.

- Hazer, D. (2003). el-Mutenebbî'nin şiirinde humma tasviri. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 17-36.
- İbn Hallikân. (ts.). *Vefayâtü'l-A'yân* (1). Beyrut Yayınevi.
- Karakoç, S. (2012). *Mevlânâ*. Diriliş Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1976). *Türk Edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kuşpınar, B. (2007). Mevlana'da akıl ve aşk. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23), 16-31.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (2007). *Fîhi mâ fîh Seçmeler*. (A. Gölpınarlı, Haz.), Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (2007). *Dîvân-ı Kebîr* (1). (A. Gölpınarlı, Çev.), İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (2007). *Mecâlis-i Seb'a Mektûbât*. (A. Gölpınarlı, Haz.), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (2017). *Rubâîler*. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kütüphane Yayınları.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (2014). *Mesnevî-i Şerîf*. (S. Nahîfî, Çev.), (Â. Çelebioğlu, Sad.), Timaş Yayınları, 2014.
- en-Nedvi, Ebu'l-Hasan Ali el-Hasani. *Hazreti Mevlânâ*. Kayıhan Yayınları, 2009.
- Önder, M. (1978). *Tebrizli Şems olayı ve Konya'daki türbesi, Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*. (F. Halıcı, Haz.), Konya Turizm Derneği, 81-85.
- Öngören, R. (2004). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV Yayınları.
- Öztürk, Y. N. (2000). *Mevlânâ Celâleddîn-i Rumi ve insan*. Yeni Boyut Yayıncılık.
- Selçuk, H. (1998). Mevlânâ'nın hayatı ve eserleri. *Kur'an mesajı. İlmi ve Araştırmalar Dergisi*, 3, 236-240.
- Sipehsâlâr, F. B. A. (2011). *Mevlânâ ve etrafındakiler*. (T. Yazıcı, Çev.), Pinhan Yayıncılık.
- Şafak, Y. (2004). *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bütün eserleri seçmeler*. Kültür.
- Tanır, E. (2024). Ünlü Arap şâiri Mütenebbî'de Aristoteles etkisi: İlham mı, intihal mi? *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 40(June), 790-810.
- Ülken, H. Z. (2000). *İslam düşüncesi*. Ülken Yayınları.
- Ürün, A. K. (2021). Mevlânâ'da Arap Dili ve Edebiyatının izleri. *Nüşa*, 53, 155-186.
- Yazıcı, T. (1994). *Divan-ı Kebir*. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları.
- Zerrînkûb, A. (1364). *Sırr-ı Ney* (1). Maharet Basımevi.